

VÝVOJ HDP A NEZAMĚSTNANOSTI NA ÚROVNI NUTS 3 V ČESKÉ REPUBLICE

DEVELOPMENT OF GDP AND UNEMPLOYMENT RATE AT NUTS 3 LEVEL IN THE CZECH REPUBLIC

Jaroslav Rýdl, Irena Pokorná

Abstrakt:

České hospodářství prošlo v posledních patnácti letech značnými strukturálními změnami a zároveň se začala projevovat významná diferenciací v úrovni transformace. Tyto změny sebou přinesly vznik a následnou divergenci regionálních rozdílů. Mezi jednotlivými regiony můžeme rozlišit rozdílnou intenzitu transformačních procesů vyjádřenou jak změnami míry zaměstnanosti ekonomicky aktivního obyvatelstva tak rozdílnými mírami růstu HDP.

Klíčová slova:

HDP, nezaměstnanost, regionální difference, variabilita.

Abstract:

The Czech economy has gone through significant structural changes during the last fifteen years. The transformation process initiates major differentiation at the transformation level. These changes rise the regional disparities and their divergences. Different intensity of transformation process can be defined between regions. This intensity is expressed by the changes of the employment rate and GDP growth rate.

Key words:

GDP, unemployment, regional disparities, variability.

ÚVOD

Většina středo- a východoevropských zemí může být zařazena dle klasifikace Světové banky do tzv. středopříjmové skupiny zemí (middle income countries). Podle Mickiewiczze a Bell (2000) se však většina středo- a východoevropských zemí liší od středně příjmové skupiny zemí v několika aspektech. Jedním z nich je značný podíl průmyslu spolu s vysokou úrovní gramotnosti a vzdělání, extenzivní urbanizací a se značným podílem zemědělské velkovýroby. Problém regionálních rozdílů mezi jednotlivými regiony i v těchto regionů je jedním z nejpalčivějších problémů v rámci Evropské Unie. Jedním z cílů Evropské Komise a potažmo i celého Evropského společenství je odstraňování těchto rozdílů a tedy i průběžné sbližování těchto regionů.

Mezi základní ukazatele regionálních diferencí patří výše hrubého domácího produktu na obyvatele a výše nezaměstnanosti. Rozdíly v HDP jsou srovnávány v paritě kupní síly (purchasing power parity), která zobrazuje shodné množství nakoupeného zboží a služeb pro každou zemi a bere do úvahy rozdíly v cenových úrovních (Collier, 1994).

De la Fuente a Vives (1995) uvádějí, že evropské integrační procesy spíše podporují proces mezinárodní konvergence mezi zeměmi než konvergenci mezi jednotlivými regiony v rámci zemí což může vést k divergenci příjmů mezi jednotlivými regiony té samé země.

V současné době žije v regionech, které spadají pod Cíl 1⁴⁶ a mohou tedy žádat o pomoc ze Strukturálních fondů, více než čtvrtina obyvatel Evropské Unie.

V souladu s Římskými smlouvami (1957) musí Společenství jednat tak, aby podporovalo celkový vyvážený rozvoj a snižovalo disparity v úrovni rozvoje jednotlivých regionů (paragraf 138).

Mezinárodní a regionální ekonomie vysvětluje příjmovou disparitu mezi regiony na bázi rozdílů v jejich vybavenosti přírodními zdroji, produkčními faktory, infrastrukturou nebo technologiemi. V tomto kontextu by odstranění překážek v pohybu zboží a/nebo produkčních faktorů mělo samo způsobit konvergenci výnosů z těchto faktorů a tím zvýšit životní úroveň v těchto regionech (Puga, 2002).

METODIKA A CÍL PRÁCE

Cílem této práce je zhodnocení dynamiky vývoje regionálního HDP a výše nezaměstnanosti na úrovni NUTS 3 v České republice. Pokud srovnáme tyto dva ukazatele mezi jednotlivými regiony a v čase, můžeme kvantifikovat a lokalizovat jednotlivé diferenciace. Pro posouzení jednotlivých meziregionálních rozdílů je použita míra variability, která udává odchylky od mediánu jednotlivých používaných ukazatelů na základě kvartilového rozdělení. Datovou základnu budou tvořit údaje Českého statistického úřadu a Ministerstva práce a sociálních věcí.

Příspěvek je řešen v rámci grantu IG II.5/06 PEF ČZU.

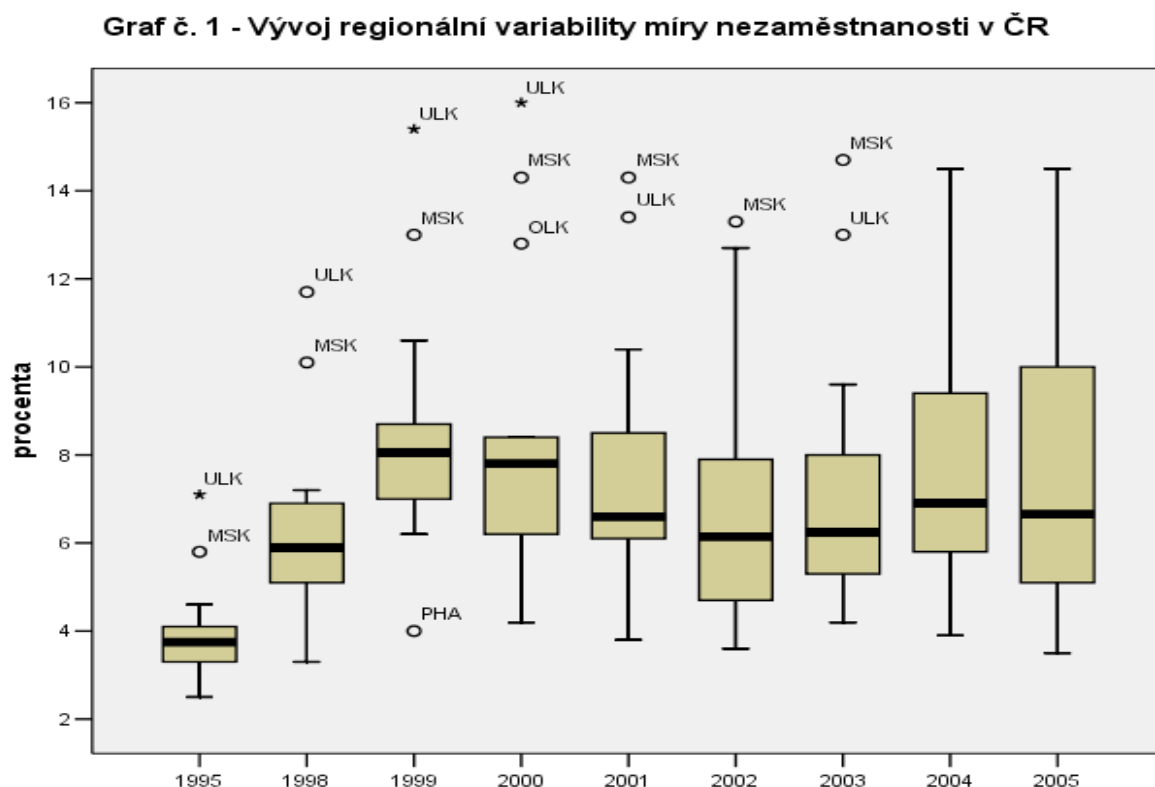
VÝSLEDKY A DISKUSE

Pokud bychom vycházeli z keynesiánského pojetí zaměstnanosti, pak zaměstnanost na regionální i na národní úrovni je podmiňována pouze poptávkou po práci v dané oblasti. Poptávka z jiných regionů je chápána pouze jako exogenní proměnná. Zároveň však u znevýhodněných regionů, tedy u regionů s vysokou mírou nezaměstnanosti, je nízká důchodová elasticita. Z dlouhodobého hlediska by mělo docházet k celkové konvergenci regionálních rozdílů. Poptávka a nabídka práce v dlouhém období by měla vytvářet rovnováhu na trhu práce. Tato rovnováha by měla být ovlivňována např. výši mezd a levnějším bydlením, což by mělo vliv pro vstup nových investorů do daného regionu a tím vytváření pracovních míst. V rámci České republiky je však tento proces opačný. Od roku 1995 dochází k prohlubování těchto rozdílů. Tato nevyrovnanost odráží pomalé vyrovnávání na trhu práce reagující na dlouhotrvající problémy s realokací pracovních sil následkem strukturálních změn ekonomiky. Tyto problémy jsou způsobeny nedostatečnou schopností pracovníků reagovat na změny na trhu práce. Důvodů neflexibility je mnoho, např. regulované nájemné, či pro ČR charakteristická vysoká spjatost lidí s regionem. Zároveň je zde i jistá institucionální nezpůsobilost, která nedostatečně reflektuje upadající odvětví a nedokáže zajistit uspokojivé množství pracovních sil pro odvětví expandující. Tento trend je možno zaznamenat v regionech, kde došlo k útlumu těžebního, textilního a těžkého průmyslu, tedy v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Hodnoty výše nezaměstnanosti se v těchto regionech vysoce odchylují od mediánu nezaměstnanosti (jsou vyšší než hodnota nejnižšího a nejvyššího kvartilu).

V rámci ČR zároveň existují okrajové regiony, a to nejen na úrovni krajů, ale též dřívějších okresů, popř. i mikroregionů. Tyto periferní oblasti se velmi často vyskytují v příhraničních a horských oblastech. Problémem těchto okrajových regionů je nedostatečná infrastruktura, která patří k hlavním faktorům stagnace nadprůměrné míry nezaměstnanosti, která je úzce provázána s nedostatečnou ekonomickou aktivitou těchto regionů.

⁴⁶ Cíl 1 (Objective 1) – spadají do něho regiony, které mají HDP na osobu nižší než 75% průměru EU nebo regiony, které mají velmi nízkou hustotu zalidnění např. některé finské a švédské regiony. Jedná o pomoc na úrovni NUTS 2.

Následující graf č. 1 dokumentuje regionální variabilitu míry nezaměstnanosti v ČR za období 1995 – 2000.

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty autorů

Poznámka: Označení krajů je dle oficiálního značení EUROSTAT.

Kraje s extrémními hodnotami vychylujícími se více jak 1,5x od horní nebo spodní hranice jsou vyznačeny mimo krabicový graf.

Jak je z výše uvedeného grafu patrné, regionální nezaměstnanost v ČR představuje prostorové rozdělení, které při určitém stupni stability vykazuje v čase změny, a to nejen v úrovni, ale i ve variabilitě. Vývoj průměrné regionální nezaměstnanosti je charakterizován rostoucím trendem, přičemž rostoucí trend vykazuje rovněž absolutní variabilita vyjádřená směrodatnou odchylkou, viz tabulka č. 1.

Tab. č. 1 – Vývoj regionální variability míry nezaměstnanosti v ČR

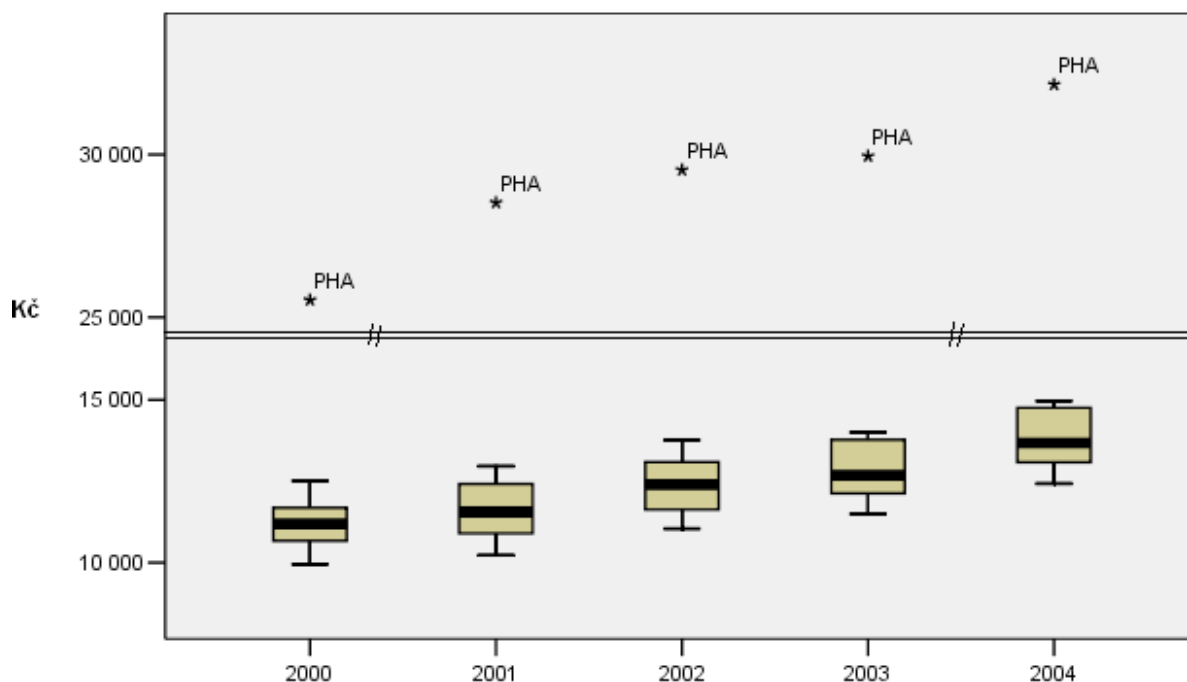
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
1995	2,50	7,10	3,9571	1,23146
1998	3,30	11,70	6,4286	2,16348
1999	4,00	15,40	8,6143	2,82594
2000	4,20	16,00	8,5000	3,44897
2001	3,80	14,30	7,8071	3,00831
2002	3,60	13,30	7,0000	3,06845
2003	4,20	14,70	7,4214	3,08699
2004	3,90	14,50	8,1214	3,32084
2005	3,50	14,50	7,8071	3,46531

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty autorů

Na základě míry variability při použití kvartilového rozpětí můžeme zatřídit oblasti NUTS 3 do 3 skupin s přibližně shodnou mírou nezaměstnanosti.⁴⁷ Nejblíže okolo střední hodnoty se pohybují míry nezaměstnanosti v kraji Karlovarském, Pardubickém, Královéhradeckém, Středočeském, Libereckém, Jihomoravském, Zlínském a na Vysočině. Za oblasti s dlouhodobě nižší mírou nezaměstnanosti lze označit Prahu, Jihočeský a Plzeňský kraj. Naopak za oblasti s dlouhodobě vyšší mírou nezaměstnanosti lze považovat kraj Moravskoslezský, Ústecký a Olomoucký. Toto typologického členění není samozřejmě exaktního charakteru, ale pro celkovou představu regionálních rozdílů je zcela postačující. Diferencovaný růst / pokles míry nezaměstnanosti jednotlivých krajů, který se odráží ve vývoji celkové meziregionální variability, dokumentuje také vývoj variačního koeficientu. Od r. 1998, kdy variační koeficient dosahoval hodnoty 30,79 %, se variabilita jak v absolutním, tak i v relativním vyjádření zvyšovala a v r. 2005 dosáhl variační koeficient dokonce hodnoty 43,77 %, což v současné době zařazuje Českou republiku po Itálii a Německu na třetí místo s nejvyšší variabilitou regionální zaměstnanosti na úrovni Evropské unie. Při současném trendu vývoje regionální variability jak u nás, tak i v zahraničí lze i nadále, při nezměněné evropské politice nezaměstnanosti, očekávat zvětšování regionálních (nikoliv však státních) disparit.

Graf č. 2 dokumentuje vývoj variability regionálního HDP v paritě kupní síly. U HDP je možno vypořádat dlouhodobě rostoucí trend bez výraznějších odchylek (pokud nebereme do úvahy Prahu). Od roku 2000, kdy se začal sledovat regionální HDP v paritě kupní síly dochází ke snižování mezikrajové variability a je zde patrná konvergence jednotlivých regionů.

Graf č. 2 - Vývoj variability regionálního HDP v paritě kupní síly

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty autorů

⁴⁷ Poznámka: Myšlenku sdružování regionů do skupin podle podobnosti charakteristiky indikátorů trhu práce zavádí ve své práci i Overman a Puga (1999). Ke své práci využívají stochastických metod.

Pokud hodnotíme mezikrajevou variabilitu na základě HDP a nezaměstnanosti můžeme pomocí shlukové analýzy zatřídit sledované regiony do 4 základních skupin. V první skupině je Praha, která dosahuje maximální výše HDP při minimální míře nezaměstnanosti a tím přesahuje průměr EU. Tvoří tedy výjimku v rámci ČR. Do druhé skupiny oblastí můžeme zařadit následující kraje: Středočeský, Jihočeský, Plzeňský, Hradecký, Vysočinu a Jihomoravský. Třetí skupina je tvořena těmito kraji: Karlovarským, Ústeckým, Libereckým, Pardubickým a Zlínským a poslední skupinu tvoří kraj Olomoucký a Moravskoslezský.

ZÁVĚR

Česká republika patří v rámci Evropské Unie k zemím s výraznými meziregionálními rozdíly. Tyto rozdíly jsou způsobeny převážně nevyvážeností růstu v rámci jednotlivých regionů, kdy Praha je extrémním případem ve výši HDP a nízké míře nezaměstnanosti. Ostatní regiony dosahují stabilního růstu HDP, liší se však zásadně v míře nezaměstnanosti, která je v ČR převážně strukturálního charakteru, jakožto důsledku transformačních procesů. Regionální variabilita je velmi často způsobena nedostatečnou mobilitou a flexibilitou pracovních sil, které nedokáží pružně reagovat na změny a vývoj ekonomiky.

Vývoj a růstové tendence regionální variability nám dovolují posuzovat účinnost jednotlivých evropských politik. Vstupem do EU došlo i k aplikaci jednotlivých strukturálních politik EU, které měly mít zásadní vliv na snížení mezikrajevých disparit. Dnes však můžeme říci, že jednotlivé konvergenční programy jsou působivým nástrojem, který mnoho slibuje, avšak realita v jednotlivých regionech je odlišná. Jedná se o velmi jasnou deklaraci cílů, avšak chybí zde přesné nástroje, které by tyto cíle pomohly uskutečnit. Je možno se tedy domnívat, že politickou poptávkou je spíše optická vyrovnanost mezi jednotlivými státy, nikoliv však vyrovnanost jednotlivých regionů.

Konvergence regionů je jednou z hlavních priorit Společenství. Jestliže však nejsou k dispozici vhodné nástroje a dostatečné prostředky ani na vyrovnání diferencí mezi regiony původní EU 15, je konvergence v EU 25 během spíše na velmi dlouhou trať.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Collier, J. (1994). Regional Disparities, the Single Market and European Monetary Union. In Michie, J. and Smith, G. (eds.) Unemployment in Europe. Academic Press (s. 315) ISBN 0-12-494065-X.
- [2] De la Fuente, A. a Vives, X. (1995). Infrastructure and Education as Instrument of Regional Policy: Evidence from Spain. Economic Policy 20, (s. 250). ISBN 0-63-11985-7
- [3] Mickiewicz, T. a Bell, J. (2000). Unemployment in Transition – Restructuring and Labour Markets in Central Europe. Harwood Academic Publishers imprint (s. 229). ISBN 90-5823-103-8.
- [4] Puga, D. (2002). European regional policies in light of recent location theories. Journal of Economic Geography, Volume 2 (4) (s. 373-406). ISSN 1468-2710.
- [5] Treaty of Rome (1957). Dostupné online na <http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/index.html> (cit. 2006-06-11)

Kontaktní adresa

Ing. Jaroslav Rýdl, Ing. Irena Pokorná, ČZU, Fakulta provozně ekonomická, Katedra zemědělské ekonomiky, Kamýcká 129, Praha 6 – Suchbátka, 169 21, rydl@pef.czu.cz, pokorni@pef.czu.cz